

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет іноземних мов
Кафедра теорії та практики іноземних мов**

Шабаш Юрій Михайлович

**ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ В ПСЕВДОНІМІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА
УКРАЇНСЬКОЇ МОВ**

Спеціальність 035.041 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська

РЕФЕРАТ

на

випускню кваліфікаційну роботу

за освітньою програмою

«Філологія. Германські мови та літератури

(переклад включно), перша – англійська»

Умань – 2023

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: канд. пед. наук, доцент Авчіннікова Г. Д.

РЕЦЕНЗЕНТ: д-р пед. наук, професор Комар О. С.

Захист відбудеться 31.05.2023 р. о 9.00 на засіданні ЕК факультету іноземних мов.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі теорії та практики іноземних мов, за адресою: 20308, м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 405.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. АНТРОПОНІМНА КАТЕГОРІЯ ПСЕВДОНІМА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	8
1.1. Категорія псевдоніма як об'єкт лінгвістичного вивчення...	8
1.2. Типологія псевдонімів в українській та англійській мовах...	14
1.3. Псевдонімна номінація як особливий вид називання.....	23
1.4. Причини виникнення псевдонімів.....	29
РОЗДІЛ 2. ПСЕВДОУТВОРЕННЯ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ЛІНГВОКРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ.....	44
2.1. Семантичні і функціональні особливості літературних псевдонімів в англійській та українській мовах.....	44
2.2. Типологія криптонімів англійської та української мов.....	59
2.3. Особливості ніконімії англійської та української мов.....	73
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	90

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Псевдоніми як засоби вторинної номінації особи наявні у абсолютній більшості антропосистем, зокрема англійській та українській. Вони становлять досить помітний сектор антропонімікону цих мов як із погляду їх онімної специфіки, так і у кількісному плані. Увага вітчизняних і зарубіжних дослідників до цього лінгвокультурного явища ґрунтується насамперед на тому факті, що псевдоніми формуються на перетині різних галузей наукового знання. Вивченню псевдонімів присвячені окремі дослідження із літературознавства та історії літератури П. Беркова, В. Виноградова, О. Дея, І. Масанова та Ю. Масанова, Е. Смітта, А. Моріса, В. Фляйшера, М. Худаша. Із огляду на особливості творення та високий ступінь їх інформативності самоназви видаються цікавим і різнобічним об'єктом мовознавчих студій, про що свідчать загальні праці з ономастики та антропонімії вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (О. Антишев, В. Кам'янець, Г. Науман, О. Суперанська, Г. Сулова, П. Чучка). Семантичні, структурні та словотвірні ознаки псевдонімів як особливого виду найменувань представлені у спеціальних дослідженнях В. Дмитрієва, О. Реформатського, Т. Суркової. Ґрунтовний лексико-семантичний аналіз псевдонімів у межах вивчення штучної номінації здійснила М. Голомідова.

Українські самоназви найґрунтовніше висвітлені у працях О. Дея й П. Чучки, які визначили їх ономастичний статус, структуру класу й основні функції. Останні роки розвитку вітчизняного й зарубіжного мовознавства відзначаються поглибленим вивченням мов у різних зіставних аспектах. Порівняльно-зіставні дослідження, які ґрунтуються на основних принципах контрастивної лінгвістики, охоплюють різні рівні та системи мов – від фонологічних, лексичних систем до стилістики і теорії тексту.

Функціональні, структурні та семантичні особливості англійських псевдонімів аналізуються також у дослідженнях Е. Смітта, Дж. Мілля, Б. Рассела. Глибшого й повнішого розгляду потребує також проблема номінації у системі самоназв декількох мов, зокрема англійської та

української, у плані їх зіставного дослідження. Зазначений аспект вивчення принципів, мотивів, способів і засобів творення псевдонімів англійської та української мов дозволить виявити, окрім спільних ознак, специфічні риси національного назвотворення, які у своїй сукупності віддзеркалюють узагальнені риси національної ментальності, що є досить важливим для розвитку антропоцентричної парадигми сучасного мовознавства. Порівняльно-зіставне вивчення псевдонімів англійської та української мов має на меті розширення знань із порівняльної ономастики, яка є одним із перспективних напрямків зіставного мовознавства. Порівняльний аналіз самоназв двох мов, виявлення спільних і відмінних рис у їхніх системах дозволяє визначити типологічні ознаки ономастичної категорії псевдоніма, а також її специфічні особливості у мовах, спричинені «ономастичним менталітетом» народу. Адже відомо, що процес мислення і відображення навколишнього світу відбувається принципово однаково у мозку людини будь-якої раси чи національності. Однак характер усвідомлення сприйнятих реалій та мовні засоби їх номінації у різних народів, як правило, різні, що свідчить про нетотожність мови й мислення і про особливості відбиття національної ментальності та «картини світу» у конкретних мовах.

Методика порівняльно-зіставного дослідження псевдонімів, яка використана у роботі, включає етап опису номінації у системі самоназв англійської та української мов та етап порівняння особливостей називання за принципом, мотивом і способом номінації, що виступають параметрами зіставлення. Викладене обґрунтовує **актуальність дослідження**, результати якого розширюють і доповнюють знання у галузі порівняльного мовознавства та когнітивної лінгвістики.

Магістерська робота має за **мету** провести комплексний аналіз літературних і публіцистичних псевдонімів англійської та української мов, зіставне дослідження принципів, мотивів, способів і засобів псевдонімної номінації у зазначених мовах, розкриття національної зумовленості творення самоназв.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Розкрити головні ознаки псевдоніма у зв'язку з дослідженнями цієї антропонімної категорії українськими й зарубіжними лінгвістами.
2. З'ясувати причини виникнення псевдонімів у порівнюваних мовах.
3. Вивчити основні способи номінації, які діють у системі самоназв порівнюваних мов.
4. Описати способи і моделі утворення літературних псевдонімів в українській та англійській мовах.
5. Описати способи і моделі утворення криптонімів в українській та англійській мовах.
6. Охарактеризувати особливості ніконімії англійської та української мов.

Об'єктом дослідження обрано англійські та українські літературні й публіцистичні псевдоніми, представлені у авторитетних довідково-бібліографічних виданнях.

Предметом вивчення є спільні та специфічні національні риси номінації у межах англійської та української псевдонімії.

Окреслені завдання визначили **методи** дослідження. Основними з них є:

- описовий;
- зіставний;
- методи суцільної вибірки;
- структурно-словотвірного, а також кількісного аналізу;
- для інтерпретації результатів залучалися елементи семантичного аналізу.

Матеріалом дослідження лінгвістичних особливостей послужив корпус псевдонімів українських та англійських письменників, публіцистів, політиків, учених, журналістів, артистів, художників, співаків тощо ХХ-ХХІ століть загальним обсягом 500 одиниць. Проводилася суцільна вибірка із

газет, журналів та книг, використовувалися також матеріали телевізійних, радіопередач та Інтернет-сайтів.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у магістерській роботі здійснено комплексне зіставне дослідження англійських й українських псевдонімів, а також виявлені особливості номінації у псевдонімах двох мов із метою визначення їхніх спільних і відмінних рис. Крім того, у роботі розкрито екстра- та інтралінгвальні чинники впливу на становлення самоназв у англійській та українській мовах, здійснено аналіз принципів, мотивів і способів псевдонімної номінації, вивчено мовні засоби формування самоназв у порівнюваних мовах. Результати дослідження є певним внеском у розвиток української та англійської ономастики, а також порівняльного мовознавства.

Теоретичне значення полягає у тому, що зіставне дослідження псевдонімів, які належать до антропосистем двох мов, сприяє подальшому вивченню питань порівняльної ономастики, що є одним із перспективних напрямків зіставного мовознавства. Крім цього, визначення принципів, мотивів, способів і засобів псевдонімного називання є внеском у розвиток теорії ономастичної номінації, а також сприяє розробці питань типології власних назв. Дослідження має також певну цінність як робота міжгалузевого характеру для соціолінгвістики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики.

Практична цінність роботи полягає у можливості застосування одержаних результатів у навчальному процесі під час читання теоретичних курсів із типології та порівняльної лексикології, спецкурсу «Псевдоніми як вияв національної ментальності в українській і англійській мовах».

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та практики іноземних мов, Лабораторії лінгвокультурології та зіставної лінгвістики та студентської проблемної групи «Мовні та комунікативні аспекти англомовного та німецькомовного дискурсу», а також доповідалися на 3 наукових конференціях різного рівня, зокрема: VI Міжнародна науково-

практична Інтернет-конференція «Іноземна мова у професійній підготовці спеціалістів: проблеми та стратегії» (Кропивницький, 21 лютого 2022 р.); III Всеукраїнська студентська науково-практична Інтернет-конференція «Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації» (Умань, 18 березня 2022 р.); I Науково-методичний семінар «Проблеми романо-германської філології та іншомовної лінгвометодики у ціннісних вимірах сьогодення» (Умань, 23 листопада 2022 р.).

Публікації. Результати дослідження опубліковані у 3 наукових збірниках, зокрема:

1. Шабаш Ю. Типологія псевдоніма в українській та англійській мовах : збірник наукових праць студентів та молодих учених (За матеріалами IV Всеукраїнської студентської науково-практичної Інтернет-конференції «Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації», 18 березня 2022 р.). Умань : Візаві, 2022. С. 232-234.

2. Шабаш Ю. Семантичний аналіз псевдонімів: проблема мотивованості. *Іноземна мова у професійній підготовці спеціалістів: проблеми та стратегії* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Кропивницький, 21 лютого 2022 р.). Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2022. С. 200-202.

3. Шабаш Ю. Моделі утворення псевдонімів в українській та англійській мовах. *Проблеми романо-германської філології та іншомовної лінгвометодики у ціннісних вимірах сьогодення* : матеріали I наук.-метод. семінару (Умань, 23 листоп. 2022 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини [та ін.] ; [редкол. : О. І. Безлюдний, Т. Л. Годованюк, І. С. Постоленко [та ін.] ; відпов. за вип. І. Ю. Гурський]. Умань : Візаві, 2022. С. 126-128.

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи разом із бібліографією становить 100 сторінок.

ВИСНОВКИ

1. Псевдоніми є окремим видом антропонімів, які займають проміжне місце між ядерними та периферійними найменуваннями людей у англійській та українській антропосистемах, оскільки мають спільні ознаки як із особовими іменами й прізвищами, так і з прізвиськами й вигаданими назвами. Комунікативна орієнтація на широкий загал зближує їх із прізвищами та особовими іменами, вторинність позначення та експресивність уподібнюють їх із прізвиськами, авторська номінація та умовний характер денотації – з літературними антропонімами.

2. Виходячи з аналізу досліджень, присвячених вивченню псевдонімів, виявлено, що режим функціонування англійських й українських псевдонімів має такі спільні ознаки: 1) псевдонім є псевдоантропонімом, який існує паралельно зі справжнім іменуванням особи; 2) псевдонім є самоназвою, яку собі присвоює сам найменувач; 3) використання псевдоніма пов'язане здебільшого з суспільною, передусім, творчою діяльністю його власника.

3. Вибір номінативних мотивів у псевдонімії порівнюваних мов визначається функціями, які покликаний виконувати цей вид антропонімів. Окрім головної функції умовної номінації особи, англійські та українські псевдоніми можуть також виконувати додаткові функції, зокрема, характеристичну, експресивну, естетичну, символічну, іронічну, стилізаторську, що притаманно, в першу чергу, літературним самоназвам.

4. Серед причин появи псевдонімів виділено: авторську скромність, традиції, не мелодійність справжніх прізвищ, невпевненість у власних авторських силах, службове становище, потребу приховати плагіат, потребу сховатися, модна літературна традиція.

5. Псевдонімію можна вважати найменш розробленою у денотатно-номінативному плані, оскільки практично ніхто з дослідників не розрізняє додаткових підвидів у її складі, усупереч розмаїттю таких найменувань у реальному житті. У наш час є понад п'ятдесят різних видів псевдонімів, але

задовільної і загально визнаної їх класифікації поки не створено, що є істотною прогалиною в ономастиці. У літературі, присвяченій питанням вивчення псевдонімів, були зроблені спроби їх класифікації за деякими специфічними особливостями, зовнішньою будовою та вихідним лексичним значенням.

б. Зіставний аналіз мотивів номінації в англійській та українській псевдонімії дозволив виділити спільні для обох мов принципи характеристичного називання особи: «людина в суспільстві», «людина й навколишній світ», «людина як така», а також специфічні відіменний принцип та принцип латентного називання.

Найпродуктивнішим принципом псевдонімного іменування у порівнюваних мовах є «людина у суспільстві». До цього принципу віднесено такі мотиви номінації: характеристика трудової діяльності, характеристика соціального статусу, характеристика способу, зображення долі, талану, щастя, характеристика світобачення, вказівка на уподобання чи захоплення, характеристика за ознакою „сільський – міський”, характеристика за ознакою „місцевий / свій – чужий”, позначення родинних стосунків, національно-етнічна характеристика.

Принцип «людина й навколишній світ» включає такі спільні мотиви номінації: характеристика іменованої особи відносно географічних об'єктів і реалій ландшафту, образна номінація за мотиваційною моделлю «людина – природа» та «людина – предметно-понятійна сфера».

Принцип номінації «людина як така» об'єднує у порівнюваних мовах такі мотиви: характеристика статі, віку, зовнішніх прикмет, позначення частин тіла, фізичних функцій та станів, позначення вад і достоїнств, інтелекту, здібностей, настрою і психічного стану, особливостей характеру, поведінки, вказівка на особливі якості номінатора.

«Відіменний принцип номінації» - специфічний для псевдонімії принцип називання на основі офіційного іменування носія псевдоніма є досить активним у обох мовах.

«Принцип латентної номінації» залучає лексеми із подібним значенням, які: 1) вказують на невизначеність авторства та 2) виражають загальну вказівку на творче.

7. Криптонім це скорочення автором одного, кількох чи всіх складників власного імені у вигляді літер, неповних слів самостійно або у поєднанні із різного роду графічними знаками (зірочками, крапками, рисками, дужками), цифрами та приписами у вигляді літер, словосполучень, окремих слів або їх частин.

За основними структурними складниками проаналізовані англійські криптоніми утворено за допомогою: літер та слів (58,1%); літер – однієї, двох, трьох, чотирьох і більше (34%); слів та чисел (6,5%); неповних слів (0,6%); неповних слів та повного слова (0,4%).

До більшості досліджених українських криптонімів належать літерні (40%), криптоніми з літер і слів (27,7%), утворення з неповних слів і літер (19,7%), самоназви з неповних слів (10,2%).

8. Слідом за Г.Ходоренко, ніконіми розглядаються як віртуальні імена користувачів мережі Інтернет, необхідні для реєстрації та подальшого функціонування у віртуальних системах.

Із структурної точки зору усі ніконіми можна розділити на: 1) використання неологізмів, пов'язаних із розвитком техніки та економіки; 2) використання знань іноземних мов; 3) використання назв продукції, яка рекламується засобами масової інформації; 4) використання імен та прізвищ відомих людей нашого часу: письменників, спортсменів, акторів; 5) потяг до скорочення, спрощення; 6) звичайні імена із заміненними символами; 7) ласкаві імена; 8) фан-імена; 9) міфічні імена; 10) ельфійські імена.